

O'QUVCHI-YOSHLARNI VATANPARVARLIKKA TAYARLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Abduraxmanov SHERZOD Nazarbayevich

Buxoro Davlat pedagogika instituti harbiy ta'lim fakulteti uslubiy tayyorgarlik sikli boshlig'i katta o'qituvchi.

ANNOTATSIYA. Biz bu maqolamizda tadqiqot ishimizning tajriba-sinov natijalariga ko'ra talaba-yoshlarni vatanparvarlikka tayarlashda uziga xos xususiyatlari taqtil qildik. Vatanparvarlikni hissiy idrok yetish mohiyatini ochib berish va madaniy globallashtirish sharoitida vatanparvarlikning o'ziga xos xususiyatlari tug'risida ma'lumotlar olishingiz mumkin.

Tayanch iboralar: vatanparvar, qadriyat, meros, milliy kadriyatlar, farzand, kelajak avlod, yoshlar, vatanni qo'riqlash, namuna, tarbiya.

Bugungi kunda mamlakatimizda o'quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning pedagogik asoslarini takomillashtirish natijasida xalqimizning boy madaniy-ma'naviy merosini yoshlar ko'z o'ngida gavdalantirish, uning hayotbaxsh jihatlaridan foydalangan holda ta'lim-tarbiya tizimini yanada rivojlantirish, uslubiy ta'minotini kengaytirish zaruriyatini vujudga keltirmoqda. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida «jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtayi nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash,...»[1] kabi yo'nalishlar belgilangan bo'lib, bu o'z navbatida mazkur jarayonni tadqiqiy va tahliliy yo'nalishga ega bo'lgan pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqish zaruratini izohlaydi.

Zamonaviy ilm-fan sohasida adabiyotlarda, vatanparvarlik va millatchilik o'rtasidagi munosabatlar masalalari tez-tez turli, ko'pincha qarama-qarshi kelgan hisoblanadi, shu munosabat bilan, vatanparvarlikning etnik va fuqarolik millatchiligi bilan o'zaro bog'liqligini tushunish. Tahlil ko'rsatdi; savollar: vatanparvarlik va millatchilik munosabatlari; bir asrdan ko'proq vaqt davomida mutafakkir va tadqiqotchilarni xavotirga solmoqda. Ba'zi mualliflar ushbu hodisalarni aniqlaydilar, boshqalari ularga qarshi. Ko'p jihatdan, bu qaysi nazariy yondashuv muallifga bog'liq - primordializm, instrumentalizm yoki konstruktivizm. Ayni paytda etnik va fuqarolik millatchiligiga urg'u berish an'anaviy bo'lib qoldi. Etnik millatparvarlik qadriyatlarga e'tibor qaratib, ma'lum bir etnik jamoani mahkamlaydi, aksincha, fuqarolik millatchiligi butun jamiyatni (millatni) birlashtirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Natijada, fuqarolik millatchiligi o'z mazmuni jihatidan milliy vatanparvarligiga o'xshaydi va polikultural etniknikidan ko'ra maqbuldir. Shu bilan birga, o'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar davomida talaba yoshlar ongida an'anaviy ma'noda salbiy qarash bilan ishlatiladigan millatchilik qarashlari davom etayotganligi aniqlandi.

Qadriyatlarni shakllantirish jarayoni, shu jumladan vatanparvarlik, poliyetnik muhitning qiyin sharoitida sodir bo'ladi. Bu, ayniqsa, turli xil o'zgarishlarga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan yosh avlodga tegishli. O'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlar vatanparvarlikning talabalar qadriyat tizimidagi o'rnini aniqlash va uning namoyon bo'lishini tushunish va dinamikasini hamda shakllanishining asosiy yo'llarini ochib berish imkoniyatini yaratdi.

O'tkazgan sotsiologik tadqiqotlarimiz va olingan natijalarni taklif qilingan qiymat yo'nalishlari orasida vatanparvarlik ustun mavqeni egallamaydi. Talabalar uchun sog'liq bilan birga oila ham ustuvor ahamiyatga ega. Oraliq pozitsiyada yerkinlik, bilim va xotirjamlik mavjud. Shuningdek, so'ralgan talabalar iqtisodiy mustaqillikning muhimligini past baholashlari bilan ajralib turadi. Umuman olganda, javoblarning taqsimlanishiga jinsi, millati va yosh farqi ta'sir qilmasligi qayd yetildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, vatanparvarlikni an'anaviy tushunish tendensiyasi davom yetmoqda. Talaba ongida respondentlar tug'ilgan mamlakat bilan bog'liq bo'lgan «katta» Vatan obrazi ustun turadi. Bu jihatdan talabalar o'zlarini fuqarolar sifatida fuqarolik identifikatsiyasi bilan ajralib turishi ajablanarli yemas. Vatanparvar talabalar soni vatanparvar bo'lmaganlar ulushidan sezilarli darajada oshadi. Natijada, aksariyat hollarda talaba yoshlar mamlakatni tark etishni istamasliklarini bildiradilar.

Tadqiqot natijalariga ko'ra talabalar vatanparvar shaxsning xulq-atvor komponentini ajratib turishi bilan ajralib turadi. Shuningdek, vatanparvar insonning etnik madaniy komponenti talabaning ongida aks yetishi ta'kidlandi.

Zamonaviy vatanparvarlikning asosiy funksiyalari haqida gapirganda, respondentlar

faoliyat funksiyasini alohida ta'kidlashadi, hozirgi bosqichidagi yeng dolzarb vazifalaridan biri - konsolidatsiya qiluvchi narsa - so'ralgan talabalar tomonidan deyarli aytilmagan.

Talabalar vatanparvarlikni rivojlantirishga ta'sir qiluvchi asosiy omil sifatida ijtimoiy omilni qayd etdilar. Shu bilan birga, talaba yoshlarning muhim qismi ekstremal holatlar kabi tashqi omillarning ta'sir darajasini inkor yetib, vatanparvarlik tuyg'ularining namoyon bo'lishining tabiiy xususiyatini ta'kidladilar. Vatanparvarlikni shakllantirishda urf-odatlar va urf-odatlarining o'rni respondentlarning ongida yomon ifodalangan.

Umuman olganda, olingan ma'lumotlar talabalar orasida vatanparvarlik namoyon bo'lishining ijobiy dinamikasini ko'rsatadi[2].

So'ralgan talabalarning aksariyati umummilliy vatanparvarlik g'oyasini shakllantirishga ijobiy munosabatda bo'lishdi. Ushbu muammoni hal qilishda ustuvorlik, talabalarining fikriga ko'ra, davlatga beriladi. Kerakli sharoitlarning yaratilishi va iqtisodiy muammolarning hal yetilishi milliy vatanparvarlikni shakllantirish bo'yicha ishlarni sezilarli darajada tezlashtiradi. Yosh avlodni vatanparvarlik tarbiyasi sohasida aniq davlat siyosatini olib borish zarurligi masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Biroq, talabalarning fikriga ko'ra, shaxsning vatanparvarlik ruhida rivojlanishi uchun mas'ul bo'lgan asosiy ijtimoiy institut bu oila.

Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, talaba yoshlar Respublikada vatanparvarlik tarbiyasi muammosidan xabardor.

Bundan tashqari, respublika talaba yoshlarining fikriga ko'ra, bu muammo azaldan mavjud bo'lib, ommaviy axborot vositalari uni to'liq yoritmayapti.

Shunday qilib, ko'p millatli mintaqada vatanparvarlikni shakllantirishning asosiy usuli bu vatanparvarlik ta'limi sohasidagi maqsadga muvofiq, moslashtirilgan va tizimli ish bo'lib, bu jarayonda shaxs va jamiyatni vatanparvar qilish uchun mas'ul bo'lgan barcha davlat muassasalari jalb qilinadi.

O'tkazilgan sotsiologik tadqiqotlarni yakunlar yekanmiz, tadqiqot gipotezasi tasdiqlanganligini ta'kidlaymiz. Respublikasida vatanparvarlik rivojlanishining o'ziga xos xususiyati quyidagi qarama-qarshilikdir: talabalar tomonidan vatanparvarlikning namoyon bo'lish dinamikasi odatda ijobiy bo'lishiga qaramay, vatanparvarlik muhim ahamiyatga yega yemas. barcha ijtimoiy institutlarning o'xshash ishlarida.

Tadqiqot natijalari asosida ba'zi amaliy tavsiyalar taklif qilindi.

Demak, tadqiqotlar vatanparvarlikni talaba yoshlarning qadriyat ko'rsatmasi deb hisoblashga va uning ko'p millatli mintaqada shakllanishining o'ziga xos xususiyatlarini ochib berishga imkon berdi.

XXI-asr boshlarida vatanparvarlikni falsafiy o'rganishning dolzarbligini milliy o'ziga xoslik va vatanparvarlik haqidagi g'oyalarni uning qadriyat asosiga aylantirgan madaniy globallashuv jarayonlarining noaniqligi bilan bog'liq. Globallashuv sharoitida ko'p yo'nalishli jarayonlar kuzatilmogda - vatanparvarlikni yeskirgan va yeskirgan qadriyat sifatida kosmopolitizm bilan almashtirish zarurligiga bo'lgan ishonchning tarqalishidan, vatanparvarlikni mutlaqlashtirish va uni ksenofobiya, milliy murosasizlik va begona narsalarga nafrat bilan aniqlash. Ushbu murakkab va noaniq jarayonlar ijtimoiy-falsafiy tushunishni talab qiladi.

Globallashuv jarayonining oqibatlaridan biri bu madaniy xilma-xillik uchun xavf tug'diradigan madaniyatni standartlashtirish, g'arbiylashtirishdir. Vatanparvarlikning yuqori darajada rivojlangan mamlakatlarigina ommaviy madaniyatning kengayishiga qarshi tura oladilar, yangi sharoitda o'zlarining milliy va madaniy xususiyatlarini saqlab qoladilar. Ammo muammo shundaki, globallashuv sharoitida vatanparvarlik tushunchasining mazmuni o'zgaradi, u ko'p qirrali va noaniq bo'lib qoladi va uning amalda shakllanishi ko'p jihatdan falsafiy tushunchaga bog'liqdir.

Globallashuv sharoitida vatanparvarlikni mutanosib ravishda falsafiy tahlil qilish zarurati, shuningdek, bir tomondan, so'zlarning faol ishlatilishiga kirishgan va hamma uchun intuitiv ravishda tushunarli bo'lgan, ikkinchi tomondan, haddan tashqari mafkuralashgan va siyosiyashtirilgan, ko'p yo'nalishli siyosiy kuchlar tomonidan shior sifatida ishlatilgan atamaning o'zi noaniqligi va noaniqligi bilan bog'liq. «Vatanparvarlik» tushunchasini talqin qilishning ko'p qirraliligi, uni o'xshash, ma'no jihatidan o'xshashlari bilan almashtirish ushbu toifani konsepsiyalash jarayoni tugallanmaganligidan dalolat beradi. Faqat siyosiyashtirishdan, vatanparvarlikni hissiy idrok yetishdan uzoqlashibgina konsepsiyaning mohiyatini ochib berish va madaniy globallashuv sharoitida vatanparvarlikning o'ziga xos

xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Bundan tashqari, har birida; taraqqiyotning tarixiy bosqichlaridan boshlab davlatchilik o'zgargan nafaqat: vatanparvarlik obyekti; vatanparvarlikning mazmunining o'zi ham o'zgargan; va unga munosabat. XXI asrning boshlarida, avvalgidek, dunyoda yetakchi o'rinlarni yuqori darajadagi davlatlar yegallab turibdi; rivojlanish; vatanparvarlik. Dunyo miqyosidagi o'yinchilar boshqa xalqlarga kosmopolit identifikatorni taklif qilib, katta mablag sarflamoqda; vatanparvarlikni shakllantirishda; o'z aholisidan; Muhimligini anglab! vatanparvarlik; odamlarni yagona millatga birlashtiradigan va fuqarolarini vatanparvarlik tarbiyasi, mamlakat siyosiy rahbariyati vatanparvarlikni an'anaviy yo'nalishda ko'rib chiqmoqda. Madaniy globallashuv jarayonlari bilan bog'liq bo'lgan vatanparvarlik tarkibidagi o'zgarish tendensiyalari; amalda aksini topmadi; muhim! davlat dasturlari. Biroq, yangi sharoitlarda vatanparvarlikni shakllantirish bo'yicha an'anaviy yondashuvlar samarasiz. Vatanparvarlik nafaqat fuqarolar orasida «tarbiyalangan» bo'lishi, balki zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari kuchidan foydalangan holda ishlab chiqilishi kerak.

Globallashuv sharoitida sodir bo'layotgan Vatan qiyofasini vatanparvarlik obyekti sifatida o'zgartirish ham batafsil o'rganishni talab qiladi. Vatan yendi shunchaki berilgan narsa sifatida qabul qilinmaydi, uning qiyofasi doimo o'zini yeslatib turuvchi, ijobiy his-tuyg'ular va jonli vizual tasvirlar bilan bog'liq brend sifatida joylasha boshlaydi. Globallashuv sharoitida vatanparvarlik milliy yakkalanish va o'zini o'zi ta'minlashga qaratilgan yemas, u zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda millatning madaniy yutuqlarini dunyoga namoyish yetishga qaratilgan. Shu tarzda tushunilgan vatanparvarlikgina kosmopolitlashtirish va g'arbiylashtirishning qarshi muvozanati va milliy hamjamiyatni muvaffaqiyatli rivojlanish shartiga aylanishi mumkin. Madaniy globallashuv sharoitida vatanparvarlik tarkibidagi ko'rsatilgan o'zgarishlar chuqur falsafiy tushunishni talab qiladi. Nazariy dolzarblikdan tashqari, vatanparvarlik haqidagi nutqni siyosiydan ijtimoiy-falsafiy yo'nalishga tarjima qilish jamiyatdagi qarama-qarshiliklarni kamaytirishga va millatlarni birlashtirishga yordam beradi[3].

Vatanparvarlik muammosini falsafiy tahlil qilish azaliy tadqiqot an'alariga yega bo'lib, uning boshlanishi antik davrdan - vatanparvarlik fuqarolik jamiyati a'zolarining yeng muhim axloqiy majburiyati deb hisoblangan davrdan boshlanadi

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2017-yil, 6-son, 70-modda.

2. Samarov R., Qodirov U., Fazliyev F. Vatanparvarlik tarbiyasining ayrim jihatlari. – Toshkent, 2006.

3. Волковицкий Г.А. Мотивация военно-профессионального самосовершенствования. – М., 1994. – 73 с.